

### III. BAUDŽIAMOJI TEISĖ

## LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMŲJŲ ĮSTATYMŲ NORMŲ, REGLAMENTUOJANČIŲ ATSAKOMYBĘ UŽ NUSIKALTIMUS, SUSIJUSIUS SU DISPONAVIMU NARKOTINĖMIS IR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS, TOBULINIMO KRYPTYS ATSIŽVELGIANT Į 1988 M. JTO KONVENCIJOS „DĖL KOVOS SU NETEISĖTA NARKOTINIŲ IR PSICHOTROPINIŲ MEDŽIAGŲ APYVARTA“ REIKALAVIMUS

**Doktorantė Edita Gruodytė**

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedra  
Ateities g. 20, 2057 Vilnius  
Telefonas 271 46 62  
Elektroninis paštas edita@mail.balt.net

*Pateikta 2003 m. gegužės 12 d.*

*Parengta spausdinti 2003 m. spalio 7 d.*

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Socialinio darbo fakulteto Psichologijos katedros profesorius  
habil. dr. Viktoras Justickis ir šio Universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros docentas  
dr. Olegas Fedosiukas*

#### S a n t r a u k a

Šiame straipsnyje tęsiama naujajame Baudžiamajame kodekse įtvirtintų narkotinių nusikaltimų analizė ir šių normų tobulinimo galimybės. Straipsnio autorė nagrinėja 1988 m. Jungtinių Tautų konvencijos „Dėl kovos su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“ (toliau – konvencija) 3 straipsnio 5 dalyje išvardytų sunkinančių aplinkybių reikšmę ir prasmę bei jų inkorporavimą į Lietuvos baudžiamąjį kodeksą – tiek buvusį (toliau – BK), tiek ir naująjį (toliau – naujasis BK). Analizės metu paaiškėjo, kad į dvi iš aštuonių sunkinančių aplinkybių Lietuvos baudžiamuosiuose kodeksuose atsižvelgiama pakankamai, į tris iš jų – nepakankamai, o likusios trys nėra numatytos nei baudžiamuosiuose įstatymuose, nei teismų praktikoje. Atsižvelgiant į kitų Europos Sąjungos valstybių praktiką siūloma, kaip gerinti esamą padėtį. Analizė atliekama taikant lingvistinį, lyginamąjį metodus. Straipsnyje nagrinėjami Lietuvos baudžiamieji kodeksai, Lietuvos teismų praktika, JTO 1988 m. konvencija, jos komentaras, atskirų Europos Sąjungos valstybių įstatymai.

Lietuva 1988 m. ratifikavo 1988 m. Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją „Dėl kovos su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“ [1]. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis [2, 138 str.]. Lietuvos baudžiamojoje teisėje tarptautinės sutartys kol kas nėra tiesiogiai taikomos<sup>1</sup>, tai išplaukia iš Lietuvos baudžiamųjų įstatymo galiojimo principų (BK 4 str. 1 d.), be to, būtinybė transformuoti konvencijoje išdėstytus reikalavimus į nacionalinius šalies įstatymus nustatyta ir pačioje konvencijoje. Nagrinėjamos sutarties 2 straipsnio 1 dalyje pasakyta, kad „šalys, vykdy-

<sup>1</sup> Mokslinėje literatūroje pateikiama ir kita nuomonė, t.y. kad šiuo atveju turėtų galioti bendri tarptautinės ir nacionalinės teisės santykiai taikomi dėsniai.

damos savo įsipareigojimus, numatytus konvencijoje, imasi būtinų priemonių, įskaitant įstatyminių ir administracinių pobūdžio, remdamosi pagrindinėmis nacionalinėmis teisės sistemos nuostatomis". Konvencijos komentare pabrėžiama, kad šia nuostata siekiama paaiškinti, jog nė viena ratifikuotos konvencijos nuostata nėra savaimė veikianti ir kiekviena šalis, vykdydama nustatytus įpareigojimus, atitinkamas nuostatas ir principus privalo inkorporuoti į savo nacionalinius įstatymus priimdama reikiamus teisės ir administracinius aktus [3, p. 44]. Todėl konvencija Lietuvoje galios tiek, kiek ji bus perkelta į baudžiamąjį įstatymą.

Konvencijos 3 straipsnio 5 dalyje išvardijamos sunkinančios aplinkybės ir šalims nurodoma pareiga užtikrinti, kad jų teismai ir kiti kompetentingi organai galėtų į jas atsižvelgti kaip į ypač sunkius to paties Konvencijos straipsnio 1 dalyje išvardytus narkotinius nusikaltimus (frazės „*particularly serious*“, kuri reiškia „ypač sunkius“, žodis „*particularly*“ kažkodėl visiškai neverčiamas ir kartu neišsamiai perteikiama išvardytų sunkinančių aplinkybių reikšmė). Konvencijos komentare aiškinama, kad ir ankstesnėse konvencijose buvo vartojama frazė „sunkūs nusikaltimai“, tačiau nebuvo mėginta nurodyti sunkinančias aplinkybes, lemiančias nusikaltimų sunkumą, tuo tarpu 1988 m. konvencijos 3 straipsnio 5 dalis tokius orientyrus pateikia, tačiau sąrašas nėra baigtinis. Šiuo paragrafu šalis yra įpareigotos užtikrinti, kad jų teismai arba kiti kompetentingi asmenys (pvz., specialūs teismai, kai kuriose JAV valstijose įsteigti nagrinėti narkotinius nusikaltimus), teisdami asmenis, galėtų atsižvelgti į šias aplinkybes [3, p. 90]. Atsižvelgiant į pateiktą įpareigojimą būtina panagrinėti, kaip Lietuva vykdo konvencijos nustatytą įpareigojimą – ar įvardytos sunkinančios aplinkybės yra perkeltos į Lietuvos baudžiamąjį įstatymą, ar į jas atsižvelgiama teismų praktikoje ir koks jų poveikis asmens baudžiamajai atsakomybei, kaip nustatyti įpareigojimais vykdomi kitose valstybėse.

Konvencijoje nurodomos 8 sunkinančios aplinkybės, kurias būtų galima suskirstyti į dvi grupes pagal tai, kurį nusikalstamos veikos sudėties elementą jos apibūdina. Penkios iš jų apibūdina teisės pažeidėją – **subjektą**:

- dalyvavimas organizuotoje nusikalstamoje grupėje, kuriai priklauso teisės pažeidėjas;
- teisės pažeidėjo dalyvavimas kitoje tarptautinėje organizuotoje nusikalstamoje veikloje;
- teisės pažeidėjo dalyvavimas kitos rūšies neteisėtoje veikloje, kuri paskatino padaryti šį nusikaltimą;
- kai teisės pažeidėjas yra pareigūnas ir nusikaltimas susijęs su jo pareigybe;
- buvęs teistumas už tokius pačius nusikaltimus užsienyje arba savoje šalyje, kiek tai leistina remiantis atitinkamos šalies nacionaliniais įstatymais.

**Objektyviają pusę apibūdina kitos trys:**

- prievartos arba ginklo naudojimas darant nusikaltimą;
- nepilnamečių įtraukimas arba panaudojimas;
- kai nusikaltimas padarytas pataisos, mokymo arba visuomeninėje įstaigoje arba tiesiogiai prie jų, arba kitose vietose, kuriose vyksta mokinių ir studentų mokymo, sporto ir visuomeniniai renginiai.

Kadangi atsakomybę sunkinančių aplinkybių nustatymas ir jų įvertinimas yra viena iš baismės individualizavimo sąlygų, būtina pažvelgti į kiekvieną išvardytą aplinkybę išsamiau, remiantis konvencijos komentaru, Lietuvos įstatymais ir teismų praktika bei kitų šalių įstatymais.

Pirmosios dvi aplinkybės apibūdina bendrininkavimo institutą.

## 1. Teisės pažeidėjo dalyvavimas organizuotoje nusikalstamoje grupėje, kuriai priklauso teisės pažeidėjas

Tiek BK (41 str.), tiek naujajame BK (60 str.), pateikiančiuose sunkinančių aplinkybių sąrašą, viena iš nurodytų aplinkybių – „veiką padarė organizuota grupė“. Kyla sąvokų klausimas: ar galima sutapatinti šią sunkinančią aplinkybę su konvencijoje pateiktąja – dalyvavimu organizuotoje nusikalstamoje grupėje.

Konvencijos komentare nurodoma, kad ši aplinkybė reiškia du faktus: nusikaltėlis priklauso organizuotai kriminalinei grupei, ši grupė buvo aktyviai įsitraukusi į jo daromą nusikaltimą [3, p. 90]. Akivaizdu, kad tiek konvencijoje, tiek Lietuvos baudžiamuosiuose kodeksuose numatytos sunkinančios aplinkybės reikšmė tapati. Atskirose valstybėse gali skirtis tik sąvokų „organizuota grupuotė“ ir „aktyvus įsitraukimas“ samprata, nes šie klausimai paliekami spręsti šalių nuožiūra, remiantis nacionaliniais įstatymais ir susiklosčiusia padėtimi.

Lietuvoje organizuotos grupės sąvokos arba požymių BK nebuvo pateikta. Šią problemą aiškino Lietuvos Aukščiausio Teismo senatas – jis rekomendavo nusikaltimą laikyti padarytu organizuotos grupės, atsižvelgiant į kaltininkų organizuotumo lygį, nustatant įvertinant konkrečias veiką apibūdinančias aplinkybes. Jomis gali būti grupės pastovumas, veikos trukmė ir intensyvumas, pasiskirstymas konkrečiomis funkcijomis, susitarimas pasidalyti teritorijas kelioms tokio pobūdžio grupėms ir kt. [4, p. 387]. Naujajame BK pateikiamas šios bendrininkavimo formos apibrėžimas nurodant, kad „organizuota grupė bus tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį“ (25 str. 3 d.). Tačiau šis apibrėžimas iki galo neišsprendė organizuotos grupės atribojimo nuo nusikalstamo susivienijimo problemos. „Naujoje organizuotos grupės sampratoje nematyti tvirto teorinio pamato – tai tam tikras anksčiau žinomų bendrininkavimo formų mišinys, atsiradęs kaip skirtingų mokslinių pozicijų kompromisas“ [5, p. 186]. Pateiktame apibrėžime yra prieštaravimas, nes nurodoma, kad bendrininkai yra pasiskirstę vaidmenimis, o tai reiškia išankstinį susitarimą, tačiau pirmoji apibrėžimo dalis reikštų, kad organizuotos grupės narių susitarimas gali būti tiek išankstinis, tiek ir neišankstinis [5, p. 186].

Siekiant inkriminuoti šią sunkinančią aplinkybę – kad narkotiniai nusikaltimai padaryti organizuotos grupės, būtina nustatyti šias aplinkybes: 1) kad asmenys susitarė padaryti du ir daugiau nesunkius arba apysunkius narkotinius nusikaltimus (pvz., susitarė pagrobtį narkotines medžiagas nesant kvalifikuojančių aplinkybių) arba vieną sunkų ar labai sunkų narkotinį nusikaltimą (pvz., narkotinių medžiagų platinimas nepilnamečiams), arba nesunkų ar apysunkį narkotinį nusikaltimą ir kokį nors kitą nusikaltimą ir 2) kad organizuotos grupės nariai buvo susitarę ir kiekvienas iš jų žinojo, ką ir kada jiems reikia daryti, t. y. savo užduotį ir vaidmenį konkrečiame nusikaltime.

Darytina išvada, kad pirmoji konvencijoje įvardyta aplinkybė yra įgyvendinama praktiškai, nes j ją privalo atsižvelgti teismai, skirdami galutinę bausmę. Mokslinėje literatūroje buvo siūlymų šią aplinkybę laikyti narkotinius nusikaltimus kvalifikuojančia aplinkybe [6, p. 91] ir atitinkamai diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę pagal šį požymį. Tokios pozicijos laikosi, pavyzdžiui, Rusijos įstatymų leidėjai, kur kiekviename straipsnyje, nustatančiame baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą disponavimą narkotinėmis arba psichotropinėmis medžiagomis, vienas iš kvalifikuojančios sudėties požymių yra nusikaltimo padarymas organizuota grupe [7, p. 97]. Pastaruoju atveju ši aplinkybė turi didesnę reikšmę, nes esant šiam požymiui numatytos gerokai didesnės sankcijos ir kartu griežtesnė atsakomybė. 2003 m. balandžio 10 d. įstatymu padarius pakeitimus naujajame BK, 263 straipsnio 3 dalyje, vienu iš narkotikų neteisėto užvaldymo kvalifikuojančių požymių nurodomas jų užvaldymas dalyvaujant organizuotoje grupėje. Kyla klausimas, kodėl šis požymis negalėtų būti įvardytas ir 260 straipsnyje, numatant griežtesnę atsakomybę asmenims už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis turint platinimo tikslą, kai jie dalyvauja organizuotoje grupėje. Be to, šio požymio įvardijimas kvalifikuojančiu nepažeistų naujojo BK konstravimo

sistemiškumo principų, nes ši aplinkybė įvardijama kvalifikuojančiu požymiu dar dviejuose straipsniuose – 180, 181.

## **2. Teisės pažeidėjo dalyvavimas kitoje tarptautinėje organizuotoje veikloje**

Šiuo atveju pabrėžiamas faktas, kad nusikaltėlis yra įsitraukęs į kitas organizuoto nusikalstamumo rūšis. Šios veikos turi turėti tarptautinę svarbą. Pavyzdžiui, prekyba ginklais ir tarptautinis terorizmas [3, p. 91]. Lietuvos baudžiamuosiuose kodeksuose atitinkamos formuluotės nėra nei sunkinančių aplinkybių sąrašė, nei narkotinių nusikaltimų skyriuje. Pavyzdžiui, Portugalijoje [8, 24 str.] sunkinančių aplinkybių (kurioms esant bausmė didinama ketvirtadaliu) sąrašė įvardijamos dvi su bendrininkavimo institutu susijusios aplinkybės: nusikaltėlio dalyvavimas kitose tarptautinio organizuoto nusikalstamumo veiklose; nusikaltėlis veikė kaip gaujos, sukurtos pakartotinai daryti narkotinius nusikaltimus, narys, kai kartu veikė bent vienas gaujos narys.

Remiantis Lietuvos įstatymais, atsižvelgiant į organizuotumo laipsnį, nusikaltėliui galėtų būti inkriminuojama arba bendra atsakomybė sunkinanti aplinkybė „organizuota grupė“, arba pagal naująjį BK 249 straipsnį – dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje. Reikėtų pasvarstyti, ar nereikėtų naująjį BK papildyti ir šia konvencijoje įvardyta aplinkybe, nes pagal pavojingumo laipsnį nusikaltėlio dalyvavimas tarptautinėje organizuotoje veikloje yra gerokai pavojingesnis ir galintis padaryti daug didesnę žalą nei veikimas vienos valstybės teritorijoje, nes šiuo atveju žala gali būti daroma dviem, o kartais ir didesniai skaičiui valstybių. Ne veltui konvencijoje abi su bendrininkavimo institutu susijusios aplinkybės įvardytos atskirai.

## **3. Teisės pažeidėjo dalyvavimas kitos rūšies neteisėtoje veikloje, kuri paskatino padaryti šį nusikaltimą**

Pastaroji aplinkybė apibūdina kaltinamojo asmenybę, jo polinkį užsiimti neteisėta veikla. Ji skirta įvardyti tokias veikas, kuriose paprastai naudojami iš neteisėtos prekybos narkotikais uždirbti pinigai, tarkime, finansuojamos tokios veikos kaip lošimas, prostitucija ir kt. Konvencijoje sąmoningai vartojama sąvoka „neteisėta veikla“, kuri apims tiek nusikaltimais įvardijamas veikas, tiek ir leistas, kurios tampa neteisėtos, kai nesilaikoma valstybės nustatytos priežiūros arba kontrolės [3, p. 91]. Pavyzdžiui, Lietuvoje yra įteisintas lošimo namų steigimas, tačiau šiai veiklai būtina gauti licenciją bei laikytis visų kitų įstatymuose nustatytų reikalavimų. Jei asmuo organizuos lošimus neturėdamas licencijos – tai jau taps neteisėta veikla. Lietuvos įstatymuose tokio pobūdžio sunkinančios aplinkybės nėra, tačiau Aukščiausiojo Teismo senatas ankstesnį teistumą, įvairius padarytus teisės pažeidimus siūlo priskirti prie teisiamaį apibūdinančių požymių, į kuriuos būtų atsižvelgiama nustatant bausmės rūšį ir dydį [4, p. 394–395]. Tokia Lietuvos praktika atitinka konvencijos reikalavimus, nes sunkinančios aplinkybės yra įpareigojimas šalims, kad jų teismai arba kitos kompetentingos institucijos galėtų į jas atsižvelgti, tačiau nebūtina priimti specialių įstatymų, jeigu į tai atsižvelgiama teismų praktikoje [3, p. 90].

## **4. Kai teisės pažeidėjas yra pareigūnas ir nusikaltimas susijęs su jo pareigybe**

Nagrinėjama aplinkybė nurodo du momentus: kad pažeidėjas yra dirbantis asmuo ir padarytas nusikaltimas susijęs su jo pareigybe. Pavyzdžiui, pas gydytoją į jo kabinetą įeina pažįstamas pacientas ir paprašo išrašyti receptą, – paskirti medikamentų, kuriuose yra narkotinių arba psichotropinių medžiagų. Gydytojas kliento prašymą išpildo, nors ir žino, kad šie vaistai jam reikalingi ne gydymuisi. Arba, pavyzdžiui, kalėjimo prižiūrėtojas pristato kaliniams narkotikus.

Angliškame konvencijos variante pateikiama „*public officer*“ sąvoka, kuri yra platesnė nei „pareigūnas“ ir išvertus į lietuvių kalbą reiškia valstybės pareigūnus, valdininkus, tar-

nautojus. Senajame BK šie asmenys įvardijami dviem sąvokomis „pareigūnai ir tarnautojai“, tačiau naujajame BK pasilieka prie vienos, platesnės – „valstybės tarnautojo“ sąvokos – tai atitinka naujame valstybės tarnybos įstatyme [9, 2 str.] vartojamą terminologiją. Abiejuose kodeksuose pateikiamas valstybės tarnautojo apibrėžimas, pagal kurį jais yra laikomi visi valstybės tarnyboje dirbantys asmenys arba oficialūs kandidatai, o jiems prilyginami atitinkamus įgaliojimus turintys asmenys užsienio institucijose ir tarptautinėse viešose organizacijose arba teismo institucijose bei įmonėse, įstaigose ar organizacijose dirbantys arba profesine veikla besiverčiantys asmenys ir turintys atitinkamus viešojo administravimo įgaliojimus arba teikiantys viešąsias paslaugas.

Konvencijoje įvardyta aplinkybė nėra numatyta nei bendrų atsakomybę sunkinančių aplinkybių sąraše, nei nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, skyriuje.

Daugelio Europos Sąjungos valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose ši aplinkybė laikoma kvalifikuojančia. Pavyzdžiui, Graikijoje darbuotojų dalyvavimas narkotiniuose nusikaltimuose yra kvalifikuojanti aplinkybė, kur sankcija – laisvės atėmimas iki 15 metų ir didelė piniginė bausmė. Šios šalies įstatymuose skiriami keturi atvejai, kai pareigūnams griežtinama atsakomybė: jei su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis susijusius nusikaltimus padaro darbuotojas, kuris piktnaudžiaudamas tarnyba užsiima veikla, susijusia su narkotikais ir ypač jų laikymu (pvz., vaistininkas); jei asmens tarnyba susijusi su narkotinio įstatymo pažeidėjų baudimu, pavyzdžiui, policininkas, prokuroras, teisėjas; jeigu nusikaltimas susijęs su asmens tarnyba (pvz., gydytojas, vaistininkas); jeigu asmuo, kaltinamas narkotinio nusikaltimo padarymu, priklauso namų arba institucijų, kuriose jis padarė nusikaltimą, personalui (pvz., pataisos įstaigai, mokyklai, vaikų namams) [10, 11 str.]. Griežčiau baudžiama už narkotinį nusikaltimą ir Ispanijoje, jei jį padaro atitinkamų įstaigų darbuotojas. Įvardijami šių profesijų ir specialybių darbuotojai: autoritetingi asmenys, turintys akademinį laipsnį (akademinę kvalifikaciją turinčiu asmeniu įstatymas įvardija gydytojus, psichologus, asmenis, turinčius medicininio išsilavinimo diplomus, veterinarus, farmacininkus ir jų pavaldinius), valstybės tarnautojai, socialiniai darbuotojai, mokytojai arba švietėjai. Įstatymas nurodo šias šių asmenų padarytas veikas: jei išvardyti asmenys padaro nusikaltimą piktnaudžiaudami savo profesija, institucija arba užimamomis pareigomis; jei gydytojai arba stomatologai be reikalo išrašė ar administravo vieną ar daugiau narkotinių medžiagų turėdami tikslą įtvirtinti, palaikyti ar sustiprinti piktnaudžiavimą narkotikais; jei gydytojai, stomatologai, farmacininkai ar kiti asmenys, turintys teisę turėti tokias medžiagas, jas neteisėtai panaudojo savo tikslams [11, 369, 372 str.]. Olandijoje kvalifikuojančia aplinkybe laikomi atvejai, jei asmuo kultivuoja, ruošia, apdirba, parduoda, tiekia, pristato arba transportuoja narkotikus, jei tokį darbą atlieka pagal savo profesiją ir tai daro tyčia [12, 11 str. 3 d.]. Pavyzdžiui, asmuo, kuris turi oficialų leidimą transportuoti narkotinių medžiagų turinčius vaistus, leidimu pasinaudoja ir nelegaliai juos transportuodamas. Vokietijos įstatymuose irgi galima surasti atskirai išskirtas nusikalstamas veikas, jei jas padaro asmenys, teisėtai prieinantis prie narkotikų. Tarkime, pagal 29 straipsnį baudžiami asmenys, nesilaikantys įstatymo nustatytos narkotinių medžiagų turinčių medikamentų išrašymo tvarkos. T. y. gydytojai, stomatologai, veterinarai, jei jie išrašo narkotikus nesant tam reikiamo pagrindo. Išskiriami ir asmenys, kurie tiekia narkotikus vaistinėms arba veterinarijos vaistinėms nesilaikydami įstatymų nustatytos tvarkos [13, 29 str.]. Portugalijoje sankcija didinama ketvirtadaliu, jei nusikaltėlis yra pareigūnas, atsakingas už tokių nusikaltimų prevenciją arba represijas (pvz., policija, prokuratūra), arba yra gydytojas, farmacininkas ar bet kuris kitas sveikatos specialistas, kalėjimų tarnybos ar socialinės reintegracijos tarnybų pareigūnas, pašto, telegrafo, telefono ar telekomunikacijų tarnybų darbuotojas, mokytojas, švietėjas ar švietimo įstaigos darbuotojas, socialinės rūpybos institucijų darbuotojas ir nusikaltimas padarytas einant profesines pareigas [8, 24 str.]. Rusijos baudžiamajame kodekse viena iš kvalifikuojančių aplinkybių laikoma narkotinių medžiagų prievartavimas arba grobimas naudojantis tarnybine padėtimi [7, 229 str. 2 d.]. Kodekso komentare aiškinama, kad kaltas asmuo, siekdamas išvardytų tikslų, įvykdo tarnybai prieštaraujančius neteisėtus veiksmus. Šio nusikaltimo subjektu gali būti asmuo, dirbantis valstybinėje arba nevalstybinėje organizacijoje, galintis prieiti prie narkotinių arba psichotropinių

medžiagų arba turintis teisę jas naudoti tarnyboje arba kuriam jos buvo patikėtos saugoti. Jais gali būti medicinos darbuotojai (gydytojas, felčeris, vaistininkas), įmonių, kuriose gaminami narkotikai, darbuotojai, sandėlių, kuriuose jos saugomos, sargai, apsaugos darbuotojai, valstybės institucijų darbuotojai ir kt. [14, p. 526].

Taigi atskirų Europos Sąjungos valstybių konvencijoje numatyta sunkinanti aplinkybė įvardijama kvalifikuotu nusikaltimu, už kurį taikomos griežtesnės baudmės. Tačiau kiekviena valstybė pateikia individualią sąvokos „pareigūnas“ interpretaciją. Išsamiausiai ir plačiausiai ji aiškinama Portugalijos įstatymuose. Tai gali būti susiję ir su tuo, kad šioje valstybėje šis įstatymas buvo priimtas tik 1993 m., ir jau buvo galima įvertinti kylančias problemas. Tačiau visais atvejais įvardijamas medicinos personalas, švietimo ir teisėsaugos institucijų pareigūnai, t. y. asmenys, pagal užimamas pareigas priklausantys asmenims, kuriems turėtų būti taikoma griežtesnė atsakomybė.

Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose atsakomybė pagal šį požymį nėra diferencijuota. Tačiau galbūt kai kuriais atvejais, kai narkotinį nusikaltimą padarė asmuo, priskirtas valstybės tarnautojų kategorijai, būtų galima jų padarytai veikai pritaikyti naujojo BK 228 straipsnį – piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi. J. Prapiesčio teigimu, šiuo atveju „valstybės tarnautojas ar pareigūnas formaliai veikia kaip kompetentingas asmuo, tačiau iš tikrųjų jo veikla nesuderinama su tarnybos interesais, nes ja pažeidžiami pagrindiniai valstybės tarnybos principai, vykdymo tvarka“ [15, p. 291]. Pavyzdžiui, kalėjimo prižiūrėtojas darbo metu bendrauja su nuteistaisiais, jiems platina narkotines medžiagas ir už tai gauna pinigų. Formaliai tai jau būtų galima laikyti piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi. Tačiau kadangi nusikaltimo sudėtis materialinė, minėtą straipsnį (pirmąją ar antrąją jo dalį) taikyti įmanoma tik tuomet, jeigu dėl valstybės tarnautojų padarytos veikos atsirado įstatymo numatyti padariniai – didelė žala valstybei, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam arba fiziniam asmeniui. Pastarasis požymis naujajame BK nėra paaiškintas, tačiau ankstesnio BK 290 straipsnyje buvo teigiama, jog didelė turtinė žala laikoma žala, pranokstanti 250 minimalių gyvenimo lygių dydžio sumą. Išeitų, kad tokio dydžio žala narkotinių nusikaltimų atveju arba visai neatsirastų, arba atsirastų labai retai ir todėl šis straipsnis daugeliu atvejų negalėtų būti taikomas praktiškai.

Tai, kad pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus neįmanoma griežčiau nubausti už narkotikų platinimą pareigūnų, reikėtų laikyti įstatymo spraga, kurią artimiausiu metu reikėtų ištaisyti. Tarkime, ankstesniajame BK dar buvo galima atsižvelgti į šią aplinkybę skiriant bausmę – kaip papildomą bausmę skirti atėmimą teisės eiti tam tikras pareigas arba dirbti tam tikrą darbą, o priėmus naująjį BK nebelieka ir šios galimybės griežčiau nubausti pareigūnus, nes atsisakoma bausmių skirstymo į pagrindines ir papildomas, todėl asmeniui, padariusiam vieną nusikaltimą arba baudžiamąjį nusižengimą, gali būti skiriama tik viena bausmė; kartu neįmanoma griežčiau nuteisti atitinkamas pareigas užimančius asmenis. Esant dabartinei padėčiai į šią aplinkybę gali atsižvelgti teismas, individualizuodamas bausmę, tačiau to kai kuriais atvejais neužtenka. Lietuvoje pastaruoju metu vis dažniau žiniasklaida skelbia, kad prie narkotikų platinimo prisideda ir atitinkamų įstaigų darbuotojai (pvz., kalėjimų prižiūrėtojai) arba tai daroma su jų žinia. Griežtesnės atsakomybės įvedimas atitinkamas pareigas užimančioms asmenims veiktų kaip prevencinė norma, stabdanti narkotikų plitimą, o kartu leistų įstatymiškai diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę pagal veikos pavojingumą. Kadangi tai specifinė aplinkybė, būdinga ne visoms nusikaltimų rūšims, galbūt ją būtų tikslingiau įtvirtinti XXXVII skyriuje kaip kvalifikuojančią aplinkybę atitinkamuose straipsniuose.

Pavyzdžiui, papildyti 260 straipsnio 3 dalį ir suformuluoti taip:

*„Tas, kas padarė šio straipsnio pirmoje ar antroje dalyje numatytas veikas būdamas valstybės tarnautoju ir tai susiję su jo tarnyba, arba tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabenė, siuntė, pardavė ar kitaip platino labai didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dešimties iki penkiolikos metų“.*

Toks įstatymo papildymas būtų pagrįstas tuo, jog paprastai asmenys tarnybos metu platina nedidelius narkotikų kiekius ir jų veikų kvalifikuoti kaip sunkių nusikaltimų nepavyks. Tačiau tokie požymiai kaip jų užimamos pareigos, asmenys, kuriems platinami narkotikai

(paprastai tai labiau pažeidžiamos žmonių grupės), o kartu ir daromų veikų pavojingumas reikštų, kad asmenys turėtų būti baudžiami griežčiau nei eiliniai platiniojai, nes vien tik jų einašios pareigos numato ir didesnę atsakomybę. Atsižvelgiant į tai, kad 2003 m. balandžio 11 d. įstatymu sugriežtinamos bausmės už narkotikų platinimą, visais atvejais, kai šį nusikaltimą padaro pareigūnai, atlikdami savo pareigas, jį reikėtų laikyti labai sunkiu nusikaltimu, už kurį turėtų būti baudžiama ir atitinkamomis sankcijomis.

Padarius BK pakeitimus Lietuvoje būtų teisinis pagrindas griežčiau bausti valstybės tarnautojams priskiriamus asmenis. Be to, ši norma atliktų ir narkotikų platinimo prevencijos funkciją, nes kai kurie valstybės tarnautojai, žinodami, kad už platinimą darbo metu bus baudžiami griežtai, nuo tokių veikų susilaikys.

## **5. Buvęs teistumas, ypač už analogiškus nusikaltimus užsienyje arba savoje šalyje, kiek tai leistina remiantis atitinkamos šalies nacionaliniais įstatymais**

Konvencijos komentare nurodoma [3, p. 93], jog pagrindinis šios aplinkybės tikslas – kad šalys atsižvelgtų į užsienyje priimtus apkaltinamuosius nuosprendžius, nes daugelyje nacionalinių sistemų jau yra atsižvelgiama į teisiamo asmens kriminalinę praeitį, recidyvizmą ir kitus aspektus. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad konvencijoje siūloma atsižvelgti į bet kurios rūšies teistumą, t. y. nebūtinai tik už narkotinius nusikaltimus, tačiau pabrėžiama, kad teistumams už analogiškus nusikaltimus turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys. Analogiškais nusikaltimais reikėtų laikyti visus XXXVII skyriuje išvardytus nusikaltimus, kurių dalykas – narkotinės ir psichotropinės medžiagos bei narkotikų kontrabanda (XXXI skyrius).

Naujajame BK ši aplinkybė nėra laikoma nei sunkinančia, nei kvalifikuojančia aplinkybe. Tuo tarpu senajame BK į tai buvo atsižvelgiama. Pavyzdžiui, 232<sup>1</sup> straipsnio 2 dalyje įvardijama „*tie patys veiksmai, numatyti šio straipsnio 1 dalyje, padaryti pakartotinai asmens, pirmiau padariusio vieną iš nusikaltimų, numatytų šio kodekso 232<sup>1</sup>–232<sup>5</sup>, 232<sup>8</sup> straipsniuose*“. 232<sup>1</sup> straipsnio 5 dalyje – „*tie patys veiksmai, numatyti šio straipsnio 3 ar 4 dalyje, padaryti pakartotinai asmens, pirmiau padariusio vieną iš nusikaltimų, numatytų šio kodekso 232<sup>1</sup>–232<sup>5</sup>, 232<sup>8</sup> straipsniuose, arba grupės iš anksto susitarusių asmenų, arba itin pavojingo recidyvisto*“. Be to, BK 41 straipsnyje buvo numatyta galimybė nusikaltimo padarymą asmens, pirmiau padariusio kokį nors nusikaltimą, laikyti sunkinančia aplinkybe. Aukščiausios Tarybos senatas [4, p. 386] rekomendavo šią aplinkybę laikyti sunkinančia, „jei naują nusikaltimą padarė asmuo, turintis neišnykusį teistumą už kokį nors nusikaltimą, arba asmuo teisiamas už kelis nusikaltimus, padarytus esant realiajai nusikaltimų sutapčiai. Jeigu asmuo teisiamas už kelis nusikaltimus, padarytus esant idealiajai nusikaltimų sutapčiai, keli nusikaltimai vienas kito atžvilgiu nelaikomi pakartotiniais ir negali sunkinti asmens atsakomybės remiantis BK 41 straipsnio 1 punktu“.

Nors naujajame BK pakartotinės nusikalstamos veikos ir nelaikomos sunkinančia aplinkybe, tačiau yra galimybė į šią aplinkybę atsižvelgti skiriant galutinę bausmę. Naujojo BK bendrojoje dalyje pateikiamas teistumo sąvokos apibrėžimas ir jo įtaka skiriant bausmę. „Turinčiais teistumą laikomi už nusikaltimo padarymą nuteisti asmenys, kuriems įsiteisėjo LR teismo priimtas apkaltinamasis nuosprendis. Į teistumą teismas atsižvelgia skirdamas bausmę už naujos nusikalstamos veikos padarymą, sprenddamas dėl kaltininko atleidimo nuo bausmės ar baudžiamosios atsakomybės, lygtinio atleidimo nuo bausmės prieš terminą ar bausmės pakeitimo švelnesne bausme, taip pat pripažindamas asmenį pavojingu recidyvistu“ (97 str.). Taigi mūsų įstatymuose teistumas yra laikoma aplinkybe, galinčia turėti įtakos teisiamojo padėčiai.

Pagal naująjį BK, atsižvelgiant į teistumų skaičių ir padarytų nusikaltimų sunkumą, asmuo gali būti pripažįstamas recidyvistu arba pavojingu recidyvistu (27 str.). Recidyvistu pripažįstamas bet koks asmuo, nuteistas už tyčinį nusikaltimą ir neišnykus teistumui padaręs bent vieną naują tyčinį nusikaltimą. Pavyzdžiui, asmuo yra nuteisiamas už neteisėtą kanapės laikymą neturint tikslo jos parduoti arba kitaip platinti. Po metų asmuo nuteisiamas už nar-

kotikų gabenimą. Pavojingu recidyvistu asmenį gali pripažinti tik teismas, jei asmuo padaro sunkius arba labai sunkius nusikaltimus esant kitoms įstatyme išvardytoms aplinkybėms.

Taigi Lietuvos Respublikos teismai, individualizuodami bausmę, privalo atsižvelgti į ankstesnį teistumą. Atrodytų, kad konvencijos reikalavimai vykdomi. Tačiau pagrindinė problema yra ta, kad pagal BK 97 straipsnio 1 dalį turinčiais teistumą pripažįstami tik asmenys, kuriems įsiteisėjo Lietuvos Respublikos teismo priimti nuosprendžiai ir kartu tarsi nepripažįstami kitose valstybėse priimti nuosprendžiai, o tai ir yra pagrindinis šios sunkinančios aplinkybės tikslas. Tačiau naujojo BK 27 straipsnyje teigiama, jog teismas, pripažindamas asmenį pavojingu recidyvistu, lyg ir turėtų atsižvelgti į užsienyje padarytus nusikaltimus (tik į tuos, už kuriuos Lietuvos Respublikos baudžiamieji įstatymai numato atsakomybę). Šiuo atveju naujajame BK išlieka įstatymų prieštaravimas dėl užsienyje priimtų sprendimų pripažinimo – vienais atvejais dėl pripažinimo pavojingu recidyvistu į juos turėtų būti atsižvelgta, tačiau asmenį pripažįstant teistu tokia galimybė įstatyme nenumatyta.

Be to, naujasis BK, kuriame nebelieka galimybės skirti baudžiamosios atsakomybės pagal teistumo požymį, gali padėti išvengti griežtesnės atsakomybės narkotikus platinantiems profesionalams. Pavyzdžiui, iki 1996 m. ši problema egzistavo Danijoje – profesionalūs prekeiviai, vienu metu turėdami su savimi nedidelius narkotikų kiekius, išvengdavo griežtų bausmių, nes įstatyme nebuvo diferencijuota atsakomybė už pakartotines atitinkamas veikas. Padarius pakeitimus ypač žalingų narkotikų nedidelių kiekių pakartotinis pardavimas yra laikomas sunkinančia aplinkybe [16, p. 2]. Pavyzdžiui, Graikijoje sunkinančia laikoma aplinkybė, kai narkotinį nusikaltimą padaro recidyvistas – juo laikomas asmuo, kuris buvo nuteistas už šiurkštų („Felony“ laipsnio) narkotinių įstatymų pažeidimą per pastaruosius 10 metų arba už nedidelį pažeidimą („misdemeanour“ laipsnio) per pastaruosius 5 metus [10, 13 str.]. Naujajame Rusijos baudžiamajame kodekse viena iš kvalifikuojančių aplinkybių nurodoma pakartotinumai [7, 228–231, 234 str.], kurį BK komentaras aiškina kaip nurodytų veikų padarymą atitinkamoje dispozicijoje du ir daugiau kartų. Šiuo atveju neturi reikšmės, ar buvo asmuo anksčiau teistas už tokias pačias veikas, ar ne – užtenka paties kelių panašių veikų fakto [14, p. 519].

Panagrinėjus Lietuvos baudžiamuosius įstatymus galima teigti, kad į konvencijoje pateiktą sunkinančią aplinkybę atsižvelgiama individualizuojant bausmę, tačiau panašu, kad pagal galiojančius įstatymus teismai neįpareigoti atsižvelgti į ankstesnius asmens teistumus užsienyje, o tai buvo pagrindinis šios aplinkybės tikslas. Be to, toks šios aplinkybės įvardijimas gali suteikti galimybę narkotikų prekeiviams išvengti griežtesnių bausmių.

## 6. Prievartos arba ginklo naudojimas darant nusikaltimą

Aplinkybė nurodo du objektyviosios pusės fakultatyvinius požymius, didinančius veikos pavojingumą: nusikaltimo padarymo būdą – prievartą ir nusikaltimo padarymo įrankius, priemones – ginklus. Naujajame BK nusikalstama veika naudojant sprogmenis, sprogstamąsias medžiagas arba šaunamuosius ginklus yra laikoma bendra atsakomybę sunkinančia aplinkybe, tuo tarpu prievartos požymis yra tik narkotinių arba psichotropinių medžiagų pagrobimą kvalifikuojanti aplinkybė. Dabar panagrinėsime kiekvieną iš minėtų aplinkybių plačiau.

Konvencijos komentaras ginklą aiškina pačia plačiausia prasme – tai ir šaunamieji, ir nešaunamieji ginklai. Lietuvos teismų praktikoje nusikaltimo įrankių ir priemonių naudojimas reiškia didesnę nusikaltimo pavojingumą laipsnį, ir teismams rekomenduojama atsižvelgti į tai skiriant bausmes [4, p. 393].

Taigi Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose į šaunamojo ginklo panaudojimą teismai turi galimybę atsižvelgti individualizuodami bausmes ir todėl konvencijos įpareigojimas yra vykdomas. Tačiau išskyla kita problema – kodėl įstatymų leidėjas skirtingai formuluoja atskirų nusikaltimų sudėtis, pavyzdžiui, formuluojant plėšimo sudėtį tiek šaunamųjų, tiek nešaunamųjų ginklų naudojimas yra kvalifikuojančios aplinkybės, tuo tarpu narkotikų pagrobimo sudėtyje tokių aplinkybių nenumatyta. Nusikaltimo subjektui, plėšimo metu panaudojusiam šaunamąjį ginklą, numatyta maksimali laisvės atėmimo bausmė iki 10 metų, tuo tarpu



asmuo, panaudojęs šaunamąjį ginklą narkotikams pagrobti nesant didelio narkotinių ir psichotropinių medžiagų kiekio kvalifikuojančių požymių iki 2003 m. balandžio 10 d. įstatymo pakeitimų galėjo būti nubaustas tik laisvės atėmimu iki 8 metų. Atsiranda paradoksali situacija, kad už sunkesnę nusikaltimą asmuo baudžiamas švelniau nei už lengvesnę. Ši problema buvo ir senajame BK, nagrinėta mokslinėje literatūroje [6, p. 38], tačiau įstatymų leidėjai į tai kažkodėl neatsižvelgė. Įstatymo leidėjui padarius BK pakeitimus padėtis pagerėjo, nes buvo pakeista 263 straipsnio formuluotė bei sugriežtintos sankcijos. Tačiau atsižvelgiant į nusikaltimo dalyko pavojingumą, nusikaltimus, kai vartojamas smurtas naudojant šaunamąjį ginklą arba sprogmenis, reikėtų laikyti labai sunkiais nusikaltimais ir bausti dar griežčiau. Todėl siūlyčiau naujojo BK 263 straipsnio 3 dalį papildyti ir išdėstyti taip:

*Tas, kas šio straipsnio 1 ar 2 dalyje nurodytais veiksmais neteisėtai užvaldė didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų arba narkotines ar psichotropines medžiagas neteisėtai užvaldė dalyvaudamas organizuotoje grupėje arba panaudodamas šaunamąjį ginklą ar sprogmenį,*

baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki dešimties metų.

Įtvirtinus tokią įstatymo redakciją būtų atsižvelgta į baudžiamąjį įstatymą kaip į darnią sistemą. Nešaunamojo ginklo panaudojimą kvalifikuoti atskirai nėra pagrindo, nes 263 straipsnio 2 dalyje, kriminalizavus narkotikų pagrobimą naudojant fizinį ar psichinį smurtą, nešaunamojo ginklo panaudojimas būtų vienas iš smurto požymių, kuriam esant būtų galima skirti didesnę bausmę. Šios straipsnio dalies maksimali sankcija – 10 metų laisvės atėmimo yra didesnė už plėšimo naudojant nešaunamąjį ginklą bausmę (7 metai), todėl šios veikos kvalifikuoti papildomai nereikėtų.

Prievartos panaudojimo mūsų šalies įstatymai nelaiko sunkinančia aplinkybe. Narkotinių nusikaltimų skyriuje numatyti du galimi prievartos panaudojimo atvejai: naujojo BK 263 straipsnio 2 dalis ir 264 straipsnis.

263 straipsnio 2 dalyje kvalifikuojančia aplinkybe laikoma narkotinių arba psichotropinių medžiagų pagrobimas naudojant fizinį arba psichinį smurtą. Atsižvelgiant į bausmes už nusikaltimus žmogaus sveikatai bei į teismų praktiką turto prievartavimo byloje [17, p. 125], 263 straipsnio 2 dalies dispozicija turėtų apimti smurtą iki sunkaus sveikatos sutrikdymo, tuo tarpu už didesnę smurtą veiką reikėtų kvalifikuoti pagal dviejų veikų sutaptį.

Naujojo BK 264 straipsnyje numatyta galimas prievartos taikymas, kai asmuo verčiamas, lenkiamas arba kitaip pratinamas ne gydymo tikslais vartoti narkotines arba psichotropines medžiagas. Toks specialus narkotikų platinimo būdas yra pavojingesnis, palyginti su bendruoju. „Lenkimą“ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas aiškina kaip tyčinius veiksmus, kuriais siekiama sukelti kitų asmenų norą jas vartoti. Jis gali pasireikšti įkalbinėjimu, patarimu, siūlymu vartoti, apgaule, grasinimais, prievarta ir kt. [18, p. 430]. Naujajame BK lenkimo dispozicija apibrėžiama kaip „padėjimas asmeniui įsigyti, vertimas, lenkimas ar kitoks pratinimas ne gydymo tikslais vartoti“ narkotikus. T. y. galima skirti tris lenkimo formas. Pirmoji – sužadinas kito asmens noras vartoti narkotikus juos siūlant, patariant, prašant pabandyti, įkalbinėjant, apgaulės būdu, pasakojant savo potyrius pavartojus narkotikus, t. y. visi atvejai, kai asmuo savo noru pabando narkotikų tai suvokdamas. Antroji forma – asmuo lenkiamas vartoti narkotikus grasinant arba naudojant prievartą, t. y. asmuo verčiamas ne savo noru vartoti narkotikus, pavyzdžiui, per prievartą jam suleidžiama narkotinių medžiagų. Trečioji forma – apgaulė, pavyzdžiui, įpilama narkotikų į žmogaus maistą, gėrimą, pasakoma, kad tai vaistai, kurie padės sužadinti vaizduotę, ir pan. Tai atvejai, kai asmuo vartoja narkotikus to nesuvokdamas ir neprievartaujamas. Taigi tik antruoju atveju galima kalbėti apie prievartos naudojimą.

Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, šiuo atveju prievarta turėtų apimti sveikatos sutrikdymus iki sunkaus kūno sužalojimo. Jei padariniai būna sunkesni, veiką reikia kvalifikuoti pagal dviejų nusikaltimų sutaptį.

Skirtingose valstybėse ši aplinkybė įvardijama nevienodai. Pavyzdžiui, Austrijoje atskiru nusikaltimu įvardijama veika, kai asmuo raštu, kino filmais arba kitais viešais būdais paskatina narkotikus vartoti arba jais piktnaudžiauti [19, 29 str.]. Portugalijoje pabrėžiamas apgaulės motyvas – kai narkotikai yra užteršti, pakeisti arba atskiesti, sumaišyti arba kitokiais

manipuliacijos būdais, jeigu dėl to padidėja rizika kitų žmonių sveikatai ar gyvybei tai laikoma atsakomybę sunkinančia aplinkybe, didinančia bausmę už nusikaltimą ketvirtadaliu [8, 24 str.]. Rusijoje prievartos naudojimas arba grasinimas ją panaudoti yra laikoma lenkimo vartoti narkotikus kvalifikuojančia sudėtimi, už kurią numatyta laisvės atėmimas iki 8 metų ir kuri apima sunkų kūno sužalojimą [14, p. 527–528]. Taigi visais minėtais atvejais prievarta suprantama tik kaip būdas priversti asmenį vartoti narkotikus. Tačiau prievarta gali pasireikšti ir kitais atvejais, t. y. asmens prievartiniu įtraukimu į nusikalstamą veiklą. Pavyzdžiui, reikalaujama platinti narkotikus, priešingu atveju grasinama susidoroti. Kartais į narkotikų platinimą siekiama įtraukti asmenis ne prievartos, o jau minėtais lenkimo būdais, pavyzdžiui, įkalbinėjant, žadant didžiulį užmokestį ir pan., t. y. bet kokiais būdais siekiant palenkinti asmenį daryti nusikaltimus. Minėtais atvejais, atsižvelgiant į bendrininkavimo institutą, kurstytojui būtų galima taikyti griežtesnę atsakomybę.

Panagrinėjus sunkinančių aplinkybių reikšmę ir jų vietą naujajame BK bei pritaikomumą praktikoje galima tvirtinti, kad į jas atsižvelgiama – šaunamojo ginklo panaudojimas yra bendra baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė, tuo tarpu prievartos naudojimas grobiant narkotikus yra kvalifikuojanti aplinkybė ir vienas iš galimų lenkimo vartoti narkotikus požymių. Tačiau yra ir trūkumų: pirma, visiškai neužsimenama apie nešaunamojo ginklo reikšmę darant narkotinius nusikaltimus. Antra, plėšimo atveju ir šaunamasis, ir nešaunamasis ginklas yra nusikalstamą kvalifikuojanti aplinkybė, tuo tarpu narkotikų grobimo atveju – tai tik sunkinanti aplinkybė, nors ir kėsinamasi į pavojingesnį nusikaltimo dalyką.

## 7. Nepilnamečių įtraukimas arba panaudojimas

Šios aplinkybės tikslas – nubausti asmenis, kurie į nusikaltimus įtraukia asmenis, nesulaukusius įstatymų nustatyto amžiaus, ir kartu kėsinasi į jų normalią fizinę bei psichinę raidą bei brandą. Be to, yra didesnė tikimybė, kad asmuo, pradėjęs vartoti narkotikus būdamas nepilnametis, nuo jų atpras sunkiau. Lietuvoje nepilnamečiu laikomas asmuo iki 18 metų amžiaus.

Konvencijos komentare „panaudojimas“ aiškinamas kaip nepilnamečių išnaudojimas, tačiau vien išnaudojimu neapsiribojama. Pavyzdžiui, tai gali būti ir nepilnamečio panaudojimas perduoti kokią nors žinią [3, p. 92]. Įtraukimu reikėtų suprasti bet kokią būdą priversti nepilnamečių daryti bet kurį iš 1988 m. JTO konvencijos 3 straipsnio 1. a) i) dalyje išvardytų nusikaltimų. Pavyzdžiui, grasinant, įkalbinėjant ir kitais būdais priversti nepilnamečių platinti narkotikus. Naujojo BK Narkotinių nusikaltimų skyriuje (261 str. ir 264 str. 2 d.) nurodytos dvi veikos, tiesiogiai susijusios su nepilnamečiais.

Pagal 261 straipsnį baudžiami nusikaltimo subjektai, platinę narkotikus nepilnamečiams. T. y. ši norma būtų speciali 260 straipsnio atžvilgiu. Vienas iš platinimo būdų – pardavimas, minimas 260 straipsnyje, o sąvoką „kitoks platinimas“ Aukščiausio Teismo senatas apibrėžia kaip narkotikų perdavimą kitiems asmenims juos išmainant, dovanojant, gražinant skolas, atlyginant už darbą, suteikiant kitas paslaugas arba kaip paskolą ir kt. [18, p. 426].

Pagal 264 straipsnio 2 dalį griežtesnė atsakomybė taikoma subjektams, lenkusiems nepilnamečius vartoti narkotines arba psichotropines medžiagas.

Narkotinių nusikaltimų skyriuje nėra nustatyta atsakomybė asmenims, įtraukusiems į nusikalstamas veikas nepilnamečius, tačiau nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų vaikui ir šeimai skyriuje yra 159 straipsnis, numatantis bausmę už vaikų įtraukimą į nusikalstamą veiką.

Kai kuriose kitose valstybėse ši aplinkybė suprantama plačiau ir griežčiau baudžiama net tik už nepilnamečių, bet ir už neįgalių asmenų išnaudojimą. Pavyzdžiui, Ispanijoje griežčiau baudžiama už narkotikų platinimą neįgaliems asmenims ir jaunesniems nei 18 metų asmenims. Prie labiau pažeidžiamų asmenų Ispanijoje priskiriami ir narkomanai, t. y. sunkinančia aplinkybe laikoma narkotikų tiekimas asmenims, besigydantiems nuo narkomanijos arba reabilitacijos metu [11, 369 str.]. Portugalijoje ketvirtadaliu didinamos bausmės ribos, jeigu narkotikai yra teikiami arba ketinama juos teikti nepilnamečiams arba protiškai atsiliku-

siems asmenims [8, 24 str.]. Lietuvoje veikia padarymas asmeniui, kuris dėl ligos, invalidumo, senatvės arba kitų priežasčių buvo bejėgiškos būklės, laikoma bendra atsakomybė sunkinančia aplinkybe (Naujojo BK 60 str.).

Panagrinėjus Lietuvos baudžiamuosius įstatymus galima daryti išvadą, kad aptariama sunkinanti aplinkybė Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose yra įtvirtinta ir už išvardytus nusikaltimus numatytos ganėtinai griežtos bausmės.

## **8. Kai nusikaltimas padarytas pataisos, mokymo ar visuomeninėje įstaigoje arba tiesiogiai prie jų arba kitose vietose, kuriose vyksta mokinių ir studentų mokymo, sporto ir visuomeniniai renginiai**

Nagrinėjama aplinkybė apibūdina vieną iš nusikaltimo objektyviosios pusės fakultatyvinių požymių – nusikaltimo vietą. Įvardijant šią aplinkybę siekiama keletu tikslų. Pirmasis iš jų – apsaugoti nuteistuosius, nes daugelyje pataisos įstaigų narkotikų vartojimas yra problema, ir tai laikoma kliūtimi nuteistiesiems reabilituotis, nes jie išeis iš kalėjimų turėdami problemų, kurių iki tol neturėjo. Atliekant tyrimą Lietuvos pataisos įstaigose nustatyta, kad narkotikus jose pradeda vartoti 11,5 proc. visų nuteistųjų [20, p. 39]. Antras tikslas – noras maksimaliai apsaugoti vaikus ir kitas ypatingos rizikos grupes. T. y. vaikus, studentus arba asmenis, lankančius socialines įstaigas. Komentaro autorių nuomone, kad būtų galima taikyti šią aplinkybę neužtenka tik paties fakto, jog nusikaltimas padarytas šalia nurodytų įstaigų. T. y. jeigu asmuo padaro nusikaltimus įstaigoms nedirbant, ši aplinkybė neturėtų būti inkriminuojama [3, p. 93].

Europos Sąjungos šalyse šie požymiai paprastai sudaro kvalifikuojančią nusikaltimo sudėtį. Tarkime, Graikijoje kriminalizuota tokia veika kaip narkotikų importavimas arba palengvinimas juos importuoti į stovyklas, areštines, pataisos įstaigas, jaunimo perauklėjimo įstaigas, kolektyvinio darbo arba gyvenamąsias vietas, į ligonines, sanatorijas. Kvalifikuojančia aplinkybe, kai baudžiama ne mažesne kaip 15 metų laisvės atėmimo bauda, laikoma, jeigu asmuo platina narkotikus bet kokių pakopų mokyklose, švietimo ir mokymo įstaigose, sporto infrastruktūrose, stovyklose, našlaičių prieglaudose, globos įstaigose, vietose, kuriose teikiamos socialinės paslaugos, ginkluotuosiose pajėgose, žmonių arba studentų susibūrimo vietose (tais atvejais, kai susiburiama švietimo, sporto ar socialinės veiklos tikslais) bei šalia minėtų vietų [10, 11 str.]. Panašios nuostatos laikosi ir Ispanijos įstatymų leidėjai – sunkiu narkotiniu nusikaltimu įvardija narkotikų platinimą mokymo įstaigose, kariniuose centruose ir įstaigose, pataisos institucijose arba socialinės pagalbos centruose bei viešose įstaigose [11, 369 str.]. Liuksemburgo įstatyme numatytos gerokai griežtesnės bausmės, jeigu narkotinis nusikaltimas padarytas kalėjimo teritorijoje, švietimo įstaigose, socialinių paslaugų centruose ar šalia jų arba bet kurioje kitoje vietoje, kur mokiniai arba studentai užsiima švietimo, sporto ar socialine veikla [21, 8 str.]. Šis sąrašas nėra baigtinis ir todėl gali būti aiškinamas plačiau. Portugalijoje ketvirtadaliu didinama laisvės atėmimo bausmė ir laikoma sunkinančia aplinkybe, jei narkotinis nusikaltimas padaromas narkomanų gydymo, jų socialinės reintegracijos arba socialinės rūpybos patalpose, agentūrose, kalėjime, armijoje, švietimo institucijose arba kitose vietose, kur moksleiviai arba studentai užsiima švietimo, sporto ar socialine veikla [8, 24 str.].

Taigi Europos Sąjungos valstybių įstatymuose ši aplinkybė neretai laikoma kaip konkretų nusikaltimą kvalifikuojanti aplinkybė, tuo tarpu Lietuvoje ji neįtraukta nei į bendrų sunkinančių aplinkybių, nei į kvalifikuojančių aplinkybių sąrašą. Iš dalies ši aplinkybė įgyvendinama taikant griežtesnę atsakomybę už narkotikų platinimą nepilnamečiams, nes narkotikų platinimas nepilnamečiams išvardytose vietose laikomas sunkiu arba labai sunkiu nusikaltimu. Tačiau kitais atvejais į šią aplinkybę neatsižvelgiama. Tai reikėtų laikyti Lietuvos baudžiamųjų įstatymų netobulumu ir kartu prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų nevykdymu, kurį reikėtų artimiausiu metu ištaisyti papildant naujojo BK specialiąją dalį. Tai būtų galima padaryti papildant naujojo BK 260 straipsnį. Siūlyčiau papildyti 260 straipsnio antrą dalį, nes už narkotikų platinimą įvardytose vietose asmenis reikėtų bausti griežčiau nei pagal 260

straipsnio 1 dalį, tačiau ne taip griežtai, kaip valstybės tarnautojus. Jo redakcija galėtų būti tokia:

*Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabeno ar siuntė didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų turėdamas tikslą jas parduoti ar kitaip platinti arba pardavė ar kitaip platino didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų, arba pardavė ar kitaip platino narkotines ar psichotropines medžiagas pataisos, mokymo ar visuomeninėse įstaigose arba tiesiogiai prie jų, arba kitose vietose, kuriose vyksta mokinių ir studentų mokymo, sporto ir visuomeniniai renginiai...*

Ši kodekso pataisa leistų numatytą nusikalstamą veiką, padarytą išvardytose vietose, laikyti sunkiu nusikaltimu ir taikyti atitinkamas bausmes.

### Išvados

1. Išnagrinėjus Lietuvos baudžiamuosius įstatymus ir teismų praktiką galima teigti, kad Lietuvoje išsamiai atsižvelgiama tik į dvi konvencijoje išvardytas sunkinančias aplinkybes:

- teisės pažeidėjo dalyvavimą kitos rūšies neteisėtoje veikloje, kuri paskatino padaryti šį nusikaltimą;
- nepilnamečių įtraukimą arba panaudojimą.

2. Į tris aplinkybes:

- buvusį teistumą už analogiškus nusikaltimus užsienyje arba savo šalyje;
- prievartos arba ginklo panaudojimą ir
- priklausymą organizuotai nusikalstamai grupei, kurioje yra teisės pažeidėjas atsižvelgiama nepakankamai, nes nenumatyta galimybė atsižvelgti į užsienio šalių priimtus apkaltinamuosius nuosprendžius įvertinant teisiomojo kriminalinę praeitį, o ginklo panaudojimas nelaikomas kvalifikuojančia aplinkybe. Tuo tarpu, pavyzdžiui, 180 straipsnyje, aprašant plėšimo sudėtį, veika, atsižvelgiant į ginklo rūšį, pripažįstama sunkesniu nusikaltimu. Analogiškai ir dalyvavimas organizuotoje nusikalstamoje grupėje nėra narkotikų platinimą kvalifikuojantis požymis, tuo tarpu net trijose kitų nusikaltimų sudėtyse (BK 180, 183, 263 str.) toks požymis numatytas.

3. Kitos trys aplinkybės:

- teisės pažeidėjo dalyvavimas kitoje tarptautinėje organizuotoje nusikalstamoje veikloje;
- kai teisės pažeidėjas yra pareigūnas ir nusikaltimas susijęs su jo pareigybe;
- kai nusikaltimas padarytas pataisos, mokymo ar visuomeninėje įstaigoje, arba tiesiogiai prie jų, arba kitose vietose, kuriose vyksta mokinių ir studentų mokymo, sporto ir visuomeniniai renginiai,

BK nenumatytos.

### Rekomendacijos

Atsižvelgdama į esamo naujojo BK trūkumus siūlau šiuos pakeitimus:

1. 260 straipsnio 2-ąją dalį papildyti bei išdėstyti taip:

*Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabeno ar siuntė didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų turėdamas tikslą jas parduoti ar kitaip platinti arba pardavė ar kitaip platino didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų, arba pardavė ar kitaip platino narkotines ar psichotropines medžiagas pataisos, mokymo ar visuomeninėse įstaigose arba tiesiogiai prie jų, arba kitose vietose, kuriose vyksta mokinių ir studentų mokymo, sporto ir visuomeniniai renginiai, baudžiamas laisvės atėmimu nuo aštuonerių iki dešimties metų.*

2. 263 straipsnio 3 dalį papildyti ir išdėstyti:

*Tas, kas šio straipsnio 1 ar 2 dalyje nurodytais veiksmais neteisėtai užvaldė didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų arba narkotines ar psichotropines medžiagas neteisėtai užvaldė dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba jas pagrobė panaudodamas šaunamąjį ginklą ar sprogmenį, baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki dvylikos metų.*

3. 260 straipsnio esamą trečiąją dalį papildyti ir pateikti taip:

*Tas, kas padarė šio straipsnio pirmoje ar antroje dalyje numatytas veikas būdamas valstybės tarnautoju ir tai susiję su jo tarnyba, arba tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabenė, siuntė, pardavė ar kitaip platino labai didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dešimties iki penkiolikos metų.*

4. Atsižvelgiant į pateiktus BK pakeitimus ir papildymus 260 straipsnio siūloma galutinė redakcija galėtų būti tokia:

1. *Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabenė ar siuntė narkotines ar psichotropines medžiagas turėdamas tikslą jas parduoti ar kitaip platinti arba pardavė ar kitaip platino narkotines ar psichotropines medžiagas, baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu nuo penkerių iki aštuonerių metų.*

2. *Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabenė ar siuntė didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų turėdamas tikslą jas parduoti ar kitaip platinti arba pardavė ar kitaip platino didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų, arba pardavė ar kitaip platino narkotines ar psichotropines medžiagas pataisos, mokymo ar visuomeninėse įstaigose arba tiesiogiai prie jų, arba kitose vietose, kuriose vyksta mokinių ir studentų mokymo, sporto ir visuomeniniai renginiai, baudžiamas laisvės atėmimu nuo aštuonerių iki dešimties metų.*

3. *Tas, kas padarė šio straipsnio pirmoje ar antroje dalyje numatytas veikas būdamas valstybės tarnautoju ir tai susiję su jo tarnyba, arba tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabenė, siuntė, pardavė ar kitaip platino labai didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dešimties iki penkiolikos metų.*



## LITERATŪRA

1. **Lietuvos Respublikos** 1998 metų Jungtinių Tautų konvencijos „Dėl kovos su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta ratifikavimo įstatymas“ // Valstybės žinios. 1998. Nr. 38–1004.
2. **Lietuvos Respublikos** Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. – Vilnius, 1999.
3. **Commentary** on the United Nations Convention against illicit traffic in narcotic drugs and psychotropic substances. 1988, Done at Vienna on 20 December // 1988, United Nations. – New York, 1998.
4. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo senatas. Nutarimas Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“. 1999 m. gruodžio 23 d. // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Nr. 12.
5. **Fedosiuk O.** Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. – Vilnius, 2002.
6. **Pečkaitis J.** Įstatymų, nustatančių baudžiamąją atsakomybę už neteisėtus veiksmus su psichotropinėmis arba narkotinėmis medžiagomis, tobulinimo problemos // Jurisprudencija. 1988. T. 10 (2).
7. **Уголовный** кодекс Российской Федерации с изменениями и дополнениями на 1 октября 2001 г. – Москва, 2001.
8. **Portugal.** Decree – Law No. 15/93 // [http://eldd.emcdda.org/databases/eldd\\_legal\\_text.cfm?id=729&lang=en&T=2](http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_legal_text.cfm?id=729&lang=en&T=2)
9. **Lietuvos Respublikos** valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymas. – Vilnius, 2002. Nr. 45–1708.
10. **Greece.** Law No. 2161/1993 Amendment and completion of the provisions of the Law 1729/1987 „Fighting against the spread of drugs, protection of youth and other provisions“ // [http://eldd.emcdda.org/databases/eldd\\_legal\\_text.cfm?id=441&lang=en&T=2](http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_legal_text.cfm?id=441&lang=en&T=2)
11. **Spain.** Organizational Law No. 10, of 23 November, 1995, concerning the penal code // [http://eldd.emcdda.org/databases/eldd\\_legal\\_text.cfm?id=590&lang=en&T=2](http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_legal_text.cfm?id=590&lang=en&T=2)
12. **Netherlands.** Opium. Act (as amended March 1999) // [http://eldd.emcdda.org/databases/eldd\\_legal\\_text.cfm?id=435&lang=en&T=2](http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_legal_text.cfm?id=435&lang=en&T=2)
13. **Germany.** Act to regulate the traffic in narcotics (Narcotics Act) // [http://eldd.emcdda.org/databases/eldd\\_legal\\_text.cfm?id=677&lang=en&T=2](http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_legal_text.cfm?id=677&lang=en&T=2)

14. **Генеральная** прокуратура Российской Федерации. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. – Москва, 1999.
15. **Nusikaltimai** valstybės tarnybai. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 2 knyga. – Vilnius, 2000.
16. **Country** profile – Denmark. Trafficking and drug related crime // [http://eldd.emcdda.org/databases/eldd\\_national\\_reviews.cfm?country=DE](http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_national_reviews.cfm?country=DE)
17. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. 1996 m. birželio 21 d. // Lietuvos teismų praktika. Baudžiamoji teisė ir baudžiamasis procesas 1991 –1999.
18. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 37 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas“. 2002 m. birželio 21 d. // Teismų praktika. Nr. 17.
19. **Austria**. Narcotic substances act // [http://eldd.emcdda.org/databases/eldd\\_search\\_results.cfm](http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_search_results.cfm)
20. **Gruodytė E.** Narkotikų vartojimas Lietuvos pataisos įstaigose. Monografija. – Kaunas, 2002.
21. **Luxemburg**. 19 February 1973 – Law on the sale of medicinal substances and the control of drug addiction (Coordinated text of 29 October 1992) // [http://eldd.emcdda.org/databases/eldd\\_legal\\_text.cfm?id=501&lang=en&T=2](http://eldd.emcdda.org/databases/eldd_legal_text.cfm?id=501&lang=en&T=2)



***Perfection of Lithuanian Criminal Law, Regulating the Responsibility for Crimes, Related to Disposition of Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, Regarding UN 1988 Convention „Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances“***

***Doctoral Candidate Edita Gruodytė***

*Law University of Lithuania*

**SUMMARY**

*In the article the author continues the analysis of the drug crime laws in the new Criminal code and the possibilities of their improvement. The author of the article analyses the aggravating circumstances, given in the 3rd article of the United Nations Organization 1988 Convention Against Illicit Traffic in narcotic drugs and psychotropic substances – the meaning of the aggravating circumstances and their place in the Criminal codes of Lithuania – in the old and the new ones. The analysis is done by using linguistic, comparative methods. The author analyses Criminal codes of Lithuania, Lithuanian court practice, the 1988 Convention of UNO, its commentary, some criminal laws of European Union countries.*

*The analysis shows that only the two of the eight circumstances – “The involvement of the offender in other illegal activities facilitated by commission of the offence” and “the victimization or use of minors” are fully considered in the Criminal codes of Lithuanian, three of them – “Prior conviction, particularly for similar offences, whether foreign or domestic, to the extent permitted under the domestic law of a Party”, “The use of violence or arms by the offender” and “The involvement in the offence of an organized criminal group to which the offender belongs” partially, and the last three – “The involvement of the offender in other international organized criminal activities”, “The fact that the offender holds a public office and that the offence is connected with the office in question”, “The fact that the offence is committed in a penal institution or social service facility or in their immediate vicinity or in other places to which school children and students resort for educational, sports and social activities” are regarded neither in criminal laws, neither in court practice. The author gives suggestions for improvement of the situation according to the European Union laws by amending 260 and 263 articles of the Criminal code of Lithuania. The proposed edition of article 260 is the following:*

***260 article. The unlawfull disposition of narcotic drugs and psychotropic substances aiming to distribute them or illegal disposition of narcotic drugs and psychotropic substances in very large amounts.***

1. One, who unlawfully produced, processed, obtained, possessed, transported or sent narcotic drugs or psychotropic substances having intent to sale them, or sold them, or in any other way distributed narcotic drugs or psychotropic substances,

is punished by arrest, or by a minimum of 5 years up to 8 years of imprisonment.

2. One, who unlawfully produced, processed, obtained, possessed, transported or sent large amount of narcotic drugs or psychotropic substances having intent to sale them, or sold them, or in any other way distributed narcotic drugs or psychotropic substances in large amounts, **or sold them, or in any other way distributed them in a penal institution or in an educational institution or social service facility or in their immediate vicinity or in other places to which shool children and students resort for educational, sports and social activities.**

is punished by a minimum of 8 years up to 10 years of imprisonment.

3. **One, who made the crimes, defined in the first or the second parts of this article, being a public officer and the offence is connected with the office in question,** or one, who unlawfully produced, processed, obtained, possessed, transported, sent, sold or in any other way distributed very large amount of narcotic drugs or psychotropic substances,

is punished by a minimum of 10 years up to 15 years of imprisonment.

